

общественный комитет помощи пострадавшим от погромов и стихийных бедствий. В 1920 г. помощь начали оказывать заграничные общества, в частности, Джойнт.

Ключевые слова: погромы, антисемитизм, евреи, добровольные общества, большевики, денкиницы, атаманичина.

* * *

УДК 94(477/924):329

Хвіст В. О.
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії і політології, Національний університет
біоресурсів природокористування України
(Україна), vika_hv@ukr.net

ОСНОВНІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА РУХИ В КРИМУ В 1917 РОЦІ

Розкрито найважливіші аспекти політичного життя після Лютневої революції в Криму та акцентовано увагу на діяльності основних партій та рухів, що діяли на той час на території півострову. Нині гостро постала потреба ще раз простежити політичний розвиток Криму у надзвичайно важливий період революції – 1917 рік, щоб вирішити існуючі проблеми та творити майбутнє. Автор намагається уважно прослідкувати основні етапи політичної еволюції Криму за вказаний період; на основі узагальнення документальних матеріалів та історичних розвідок сучасних дослідників та вивести закономірність формування імперської, навіть, ворожої політики по відношенню до корінного населення півострова. Це дослідження є ще однією спробою дати оцінку, за існуючими матеріалами, діяльності органів державної влади радянської Росії на території Криму та показати правдиво боротьбу кримських татар за свою незалежність. Варто нагадати сучасникам, що наші прадіди вже намагалися вирішити схожі з нашими проблеми.

Ключові слова: політична партія, революція, автономія, національна боротьба, кримські татари, демократія, влада, курултай, ради.

Геополітичне становище Кримського півострова в усі часи по-різному впливало на життя народів, що його населяли. На початку ХХ століття на півострові активізується політичне життя, як і скрізь в Росії. Вже не за горами була революція та зовсім неочікувана громадянська війна. Боротьба за Крим не тільки не припинилася в період революції та громадянської війни, але розгорілася з новою силою. Постали всі ті протиріччя та невдоволення, що існували протягом віків і не могли знайти вияву під час існування імперії.

Актуальність теми дослідження зумовлена, насамперед, тим, що останнім часом загострилася політична боротьба, як в самому Криму, так і навколо нього відносно належності півострова до України. Російськомовне населення Криму створює різноманітні громадські організації і угруповання, які вимагають повернення Криму до складу Російської Федерації. В свою чергу остання приймає провокаційні рішення та постанови щодо належності м. Севастополя. Українська сторона також не виявляє жодного бажання йти на поступки та всеціло виступає за входження Кримської Автономії до її складу, керуючись рішенням Президії Верховної Ради СРСР “Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР” від 19 лютого 1954 року. В цьому документі чітко вказується мотивація такого серйозного заходу: “... З географічних та економічних міркувань передача Кримської області до складу братньої Української Республіки є доцільною і відповідає загальним інтересам Радянської держави” [1, с. 114–116].

Актуальність даної теми очевидна, навіть, для політично пасивних людей. І щоб вирішити існуючі проблеми та творити майбутнє треба для початку, хоча б знати минуле, вивчити та проаналізувати помилки своїх попередників, зробити пристойні висновки і

посяяти здорове зерно, щоб наступні покоління змогли зібрати багатий урожай.

За таких обставин існує потреба ще раз простежити політичний розвиток Криму у надзвичайно важливий період революції – 1917 рік.

Мета роботи прослідкувати основні етапи політичної еволюції Криму за вказаний період; на основі узагальнення документальних матеріалів та історичних розвідок сучасних дослідників вивести закономірність формування імперської, навіть, ворожої політики по відношенню до корінного населення півострова.

Відповідно до поставленої мети завданнями дослідження є: дати оцінку, за існуючими матеріалами, діяльності органів державної влади радянської Росії на території Криму та показати правдиво боротьбу кримських татар за свою незалежність.

Останнім часом з питань написано багато полемічних статей як в Україні так і в Росії та Криму. Більшість цих статей має кон'юктурний характер, зумовлений гострою політичною боротьбою навколо так стратегічно важливого півострова. Фундаментальні дослідження з цього питання практично відсутні, тому й існує потреба узагальнити відомі матеріали і на їх основі зробити адекватні висновки. Джерельною базою слугували документи владних структур СРСР, РРФСР та УРСР. Також в роботі були використані й газетні публікації. У своїх “Спогадах” П. Скоропадський не раз повертається до питань Кримського півострову, ділиться зі своїми планами щодо нього. Що стосується питання літератури, то в основному використовувалися новітні дослідження, в яких обмежень фактично не було, адже, дякуючи своїй неймовірній актуальності, кримськотатарське питання, а точніше його історія, привернуло до себе увагу далеко не одного історика. Спектр інтересів науковців досить широкий, вони в своїх розвідках торкнулися політичних, військових, економічних, національних та культурницьких проблем, що спіткали кримських татар та представників інших національностей Криму, які проживали на його теренах у вже зазначений період. З них хотілося б виокремити фундаментальну, оснований на архівних матеріалах, працю А. Г. Зарубина та В. Г. Зарубина “Без победителей. С истории гражданской войны в Крыму”. Досить вагомими за змістом є й різноманітні та чисельні збірники такі як “Крым: настоящее и будущее”, “Крым: прошлое и настоящее”, “Проблемы истории Крыма”, “Кримські татари і сучасність”. У своїй більшості ці збірки є результатом роботи різноманітних конференцій.

Напередодні великих потрясінь Крим був складовою частиною великої неподільної Російської імперії. Він належав до Таврійської губернії, що в свою чергу умовно поділялася ще на дві частини.

Населення півострову, за даними перепису 1917 року, становило 808903 чоловік. З них у відсотковому співвідношенні росіяни та українці становили 49,4% (399785 тис. чол.), кримські татари та турки – 26,8% (216968 тис. чол.), євреї разом з кримчаками – 8,4% (68159 тис. чол.), німці – 5,1% (41374 тис. чол.), греки, вірмени, болгары, караїми та інші національності (всього нараховувалося 34) – 10,3% [2, с. 4]. Треба

зауважити, що чисельність населення після 1917 року весь час змінювалася і в основному збільшувалася.

Що стосується політичного життя, то після Лютневої революції в Криму спочатку встановилося дво-, а згодом і тривладдя. Влада Тимчасового уряду в особі губернського комісару Я.Т. Харченка була встановлена 9 березня 1917 року, але за розпорядженням уряду від 27 березня його було замінено кадетом М.М. Богдановим.

6 березня відбулися вибори до Севастопольської ради, яка наприкінці цього ж місяця була реорганізована в Раду депутатів армії, флоту та робітників. Навесні ради формуються по всіх містах півострову, причому ради робітничих і ради солдатських депутатів зливаються. Ради селянських депутатів формуються протягом літа–осені 1917 року [3, с. 94–95].

Хотілося б звернути увагу на такий, здавалося, незначний, та разом з тим важливий момент. 30 березня виконком Симферопольської ради відхилив прохання татар про надання їм місць в раді. Більш того Рада була проти національної автономії, а національне питання протягом всього року взагалі не обговорювалося на з'їздах. Отож вже з самого початку більшовики показали своє класове, а не національне спрямування і відвернули від себе прогресивно спрямовані кола, а ті політичні угруповання, що відстоювали автономію або незалежність Криму були змушені розпочати політичну та збройну боротьбу.

Тепер варто зупинитися на основних партіях та рухах, що діяли на той час в Криму. Їх можна для зручності умовно поділити на всеросійські та кримські, хоча існували і інші партії (українські, вірменські, єврейські).

Найбільш впливовішою та чисельнішою по всій Росії була партія соціалістів–революціонерів. В жовтні її чисельність в Таврійській губернії досягла 35 тис. чол., хоча після Жовтневого перевороту її ряди починають рідшати. Правіше від есерів знаходилися народні соціалісти та трудовики, чисельно вони значно поступалися попереднім і нараховували близько 700–900 членів по всій губернії. Авторитетно на півострові була партія РСДРП (меншовики). Ще в 1902 році був створений Кримський союз РСДРП, що стояв на меншовицьких засадах. На осінь 1917 року чисельність Союзу наближалася до 5 тис. чол., окрім меншовиків до нього входили також бундівці, більшовики та ін. У вересні Союз дав тріщину і вже наприкінці цього ж місяця з нього виокремлюється група “Єдинство”, що стояла на крайньо правому фланзі соціалістичної–демократії, на чолі з П.С. Бобровським. Партія кримських конституційних демократів (кадети) зорганізувалася раніше за всіх. Це була партія переважно ліберально налаштованої, державного мислення інтелігенції, що відстоювала найбільш праві позиції, серед її активних діячів були Д.С. Пасманик, М.М. Богданов, С.С. Крим, а загальна чисельність партії не перевищувала 2 тис. чол. А серед лівих відповідно домінували більшовики. Перша більшовицька група почала своє існування у вигляді фракції Севастопольської ради в травні 1917 року, її очолив матрос С.Г. Сапронов і її членами були всього близько 10 чол. В листопаді того ж року, коли остаточно

завершилося розмежування з меншовиками, чисельність партії наближувалася до 2 тис. чол. і продовжувала зростати. Крім того до Криму прибули представники ЦК І. Островська, Ю. Гавен, Н. Пожаров, Я. Гарвацький, С. Новосільський, які зміцнили та реорганізували партію [4, с. 14–70]. Заслужують на увагу й анархісти, які до речі партією себе не вважали. Відомою фігурою серед них був О. Мокроусов, який з серпня 1917 року був матросом Чорноморського флоту, хоча до і після цього часу був досить активним політичним діячем та учасником багатьох військових конфліктів.

У багатонаціональному Криму не могло не бути національних партій та груп. Досить чисельними були ті, що відстоювали цілі єврейського населення півострова [4, с. 25].

Сіоністи	Їх метою було відновити єврейську державу в Палестині.
Цієрі–Ціон	Сіоністська народна фракція, за поглядами дуже близька до кадетів.
Бунд	Соціал–демократична єврейська робітничка партія, голова С. Ейдельман, замісник Д. Камінський.
Поалет–Ціон	Партія сіоністсько–соціалістичних поглядів.
СЕРП	Соціалістична єврейська робітничка партія.

Впливовими були українські есери, що мали досить вагому підтримку на Чорноморському флоті, їх лідером був К.П. Величко [5, с. 4–34].

Були в Криму і відділи вірменської соціалістичної партії Дашнакцютун.

Не може не привертнути уваги дослідника і питання про кримськотатарський національний рух, що після Лютневої революції також зазнає піднесення. 25 березня 1917 року в Сімферополі відкрились загальні збори мусульман Криму, де було присутньо близько 2 тис. делегатів і, на яких, в свою чергу, був створений Тимчасовий мусульманський (кримськотатарський) виконавчий комітет (Мусвиконком) у складі 50 чол. З 5 квітня фактично всі справи кримських татар переходять у відомство Мусвиконкому йому також підпорядковуються місцеві мусульманські комітети. Лідерами установи стали Дж. Сейдамет (голова), Ч. Челебєв, А. Айвазов, М. Кипчакський та ін.

Тимчасовий уряд визнав Мусвиконком найвищим органом кримських татар, яким він, до речі, був і так, взявши свого часу до рук культурну, релігійну, економічну, а потім і політичну діяльність власного народу. В свою чергу його лідери поділяли погляди загальноросійської демократії та акцентували увагу на антифеодальних і просвітницьких завданнях.

22 липня була прийнята “Політична програма татарської демократії”. Її автори вимагали скликання Установчих зборів, які ухвалили б рішення про проголошення Росії Федеративною Демократичною Республікою, за таких умов татари не вимагають автономії для себе, але “не дозволять встановлення в Криму політичної гегемонії якого–небудь народу...” [2, с. 25]. Також в документі зазначалося, що земля має перейти в користування до трудового народу, стані привілеї скасовуються, а татари отримують культурну автономію. Особливо підкреслювалося бажання створити кримськотатарські військові формування (котрі, додамо, і виникають з 18 червня).

Лідери Мусвиконкому склали ядро створеної в липні 1917 року Міллі-фірка (Національної партії), що стала ідейним стержнем кримськотатарського руху.

Гурток, з якого виникла партія, був створений на перехресті різноманітних течій у кримськотатарському національно-визвольному русі ще в роки першої світової війни. Спочатку метою партії було створення демократичної Кримської республіки (гаслом Міллі-фірка стало “Крим для кримців”). Трохи згодом більшої ваги набула націоналістична лінія на чолі з Дж.Сейдаметом, що виступала за відродження кримського господарства. Іншим напрямком діяльності партії стало просвітництво та розвиток національної культури [6, с. 73–76]. Організація була досить вагомою і популярною серед населення. Вже в 1920 році її чисельність досягла 100 тисяч чоловік. Цього ж року було налагоджено контакт Міллі-фірка з більшовиками. В доповідній записці партії в кримський революційний комітет від 25 листопада йшлося про те, що Міллі-фірка є віддзеркаленням мусульманської суспільної совісті, що повстала проти гніту, експлуатації та приниження світовим капіталом мусульманського світу, а також є життєвим шляхом до послідовного переходу від капіталістичного господарства до комунально-колективістського. Мілліфірківці вважали Радянську Росію першим, природним другом та союзником пригнобленого мусульманства. В кінці цього документу автори вказують свої вимоги та пропозиції, що зводяться до а) легалізації Міллі-фірка, б) передачі татарських релігійних справ партії, в) дозволу видавництва газети “Міллет”, літературних і наукових журналів та книг [7, с. 35–37].

Партія мала свою програму, в першому її варіанті проголошувався суверенітет народу, рівноправність всіх громадян, політичні свободи, демократичні вибори, ліквідація станових відмінностей, паспортів, недоторканість особистості, житла, декларувалася соціалізація фабрик та заводів, скасовувалося вакуфне (церковне) землеволодіння й майно. Кожний землевласник мав отримати у володіння стільки землі, скільки він зможе обробити без використання найманої праці. Велика увага приділялася культурно-просвітницькому питанню, передбачалося створення національних шкіл на основі обов'язкового, всезагального і безкоштовного навчання. Офіційною мовою мала стати власне кримськотатарська. Що стосується національно-державного влаштування, то Міллі-фірка виступала за федеративну Росію, а Крим мав стати її правовим суб'єктом [7, с. 26–35]. Другий варіант програми, прийнятий в 1919 році, був ще більш детальнішим за попередній. Москва відреагувала на це заборонаю Міллі-фірка як шкідливого і непотрібного пережитку. Після такої відповіді частина членів партії, що не змиралася (Дж. Сейдамет і його прибічники), емігрувала і вела боротьбу проти Радянської Росії. Сама партія в 1920-му році фактично припинила своє існування.

А політична ситуація в Криму і далі загострювалася. Все більшу активність по відношенню до Криму починає виявляти українська Центральна Рада. В липні її генеральний секретар у внутрішніх справах В. Винниченко запросив губкомісара прибути на попередню крайову Наряду 15 липня. Але останній в

силу того, що Тимчасовий уряд на цей рахунок ніяких вказівок не надсилав, а Крим ніхто не віддавав Україні, не відповів на запрошення і представників від Таврійської губернії вирішив не посилати.

Та Рада на цьому не зупиняється і продовжує проводити роботу серед мас. У серпні все частішими стають вимоги українізації флоту. А наприкінці серпня кримськотатарська делегація була присутня на З'їзді народів, що проходив у Києві, на якому українці були змушені визнати, що Крим належить кримцям. Але це в свою чергу аж ніяк не говорило про те, що Рада відмовляється від своїх намірів боротися за включення Криму до України.

Наприкінці літа в Криму починає оформлюватися не тільки соціальна, але й національна основа громадянської війни. В цей час вже були зафіксовані перші сутички етнічного характеру.

Корніловський заколот під Петроградом прискорив хід подій. 30 серпня був створений Об'єднаний комітет революційних організацій (проіснував до 6 вересня) для боротьби з правою небезпекою. В свою чергу Мусвиконком, губвиконком, губкомісар та інші структури об'єдналися для спільних дій проти лівої небезпеки, але це теж продовжувалося не довго.

30 серпня виникає ще один центр в Криму – Центрофлот, або ЦКЧФ, на чолі з анархістом Є. Шелестуном, що наполягав на передачі влади ВЦВКу рад. Як наслідок цього вже в середині вересня на деяких кораблях замайорили червоні прапори, тоді ж з'являються відомості про формування загонів Червоної гвардії з робітників. Кримські татари вже також на той час мали збройні сили. Українські організації, що орієнтувалися на Раду, з більшою енергією продовжують українізацію флоту і вже в жовтні, не дивлячись ні на що, жовто-блакитні прапори замаляріли над міноносцями “Завидный” та “Гаджибей” [5, с. 4–14]. Органи Тимчасового уряду втрачають залишки влади.

А цим часом 25 жовтня в Петрограді відбувся революційний переворот на чолі з більшовиками, наступного дня про цю подію дізналися в Криму. Варто сказати, що цю звістку населення півострову сприйняло досить насторожено, а партії та рухи (крім звичайно більшовиків) дуже негативно.

Практично вже 26 жовтня починається боротьба за владу в Криму, коли меншовицько-есерівська Севастопольська рада приймає рішення про взяття в свої руки влади. 27 жовтня в Севастополі створюється військово-революційний комітет, потім за аналогією такі комітети були утворені і в інших містах Криму. Формується Таврійський губревком на чолі з комісаром Тимчасового уряду М. Богдановим, який за приналежність до партії кадетів був вимушений поступитися посадою правому соціалісту В. Біанкі. Але ці ревкоми другого скликання (ревкоми першого скликання створювалися в дні Корніловського заколоту) виявилися згодом непотрібними та з часом припинили своє існування протягом листопада.

Інша важлива політична акція відбулася в Сімферополі 16–17 листопада. Губвиконком скликав Всекримський з'їзд рад, на якому, в результаті голосування, Жовтневий переворот було визнано не чим іншим, як злочинною авантюрою. 20 листопада

делегати від земств, міст, рад і профсоюзів зібралися на Губернський з'їзд представників міських і земських самоуправління. Більшовики та кадети були відсутні. В результаті роботи з'їзду було винесено основну резолюцію, за якою в Таврійській губернії встановлювався новий орган управління – Таврійська губернська рада народних представників (РНП), як тимчасовий вищий орган губернської влади, відповідальний перед органом, яким він був створений, та майбутньою центральною законною владою. Цей орган мав повноваження до скликання установчих зборів, що обов'язково мали відбутися в найближчому майбутньому.

В грудні в Криму виникає тривладдя: РНП, Курултай та більшовицькі або, точніше, ліворадикальні Севастопольська рада і ревком.

А в Україні в цей час, а саме 7 листопада, Центральна Рада прийняла третій Універсал, за яким до складу УНР були включені три північних уїзди Таврійської губернії без Криму, разом з тим, Рада виказувала претензії на Чорноморський флот. В тому ж місяці вона поставила до відома Мусвиконком, що Україна не має територіальних претензій до Криму і підтримує національний рух кримських татар. Рішення Центральної Ради про анексію північних повітів Таврійської губернії визвало всезагальне обурення в Криму.

А тепер знову повернемося до руху кримських татар. 3 листопада був відкритий Національний татарський музей в Бахчисараї, який і став політичним центром Мусвиконкому–Курултаю. Вже наступного дня Мусвиконком виголосив гасло “Крим для кримці”. Під “кричями” розумілося все населення півострову. В зверненні також зазначалося про те, що в Криму не можна допустити гегемонію якої–небудь народності над іншою та зверхності над ним якої–небудь держави [2, с. 52].

26 листопада в залі Суду палацу–музею відкрився Курултай, який розпочав свою роботу як установчі збори кримськотатарського народу й продовжив її як постійно діючий орган, мусульманський парламент. В роботі Курултаю взяли участь 78 делегатів (з них 4 жінки), які були обрані на всезагальних виборах. Більшість його учасників належала до татарської трудової інтелігенції, буржуазія рівно як і робітники перебували в меншості.

Курултай працював протягом 18 днів з перервами і тривав до 13 грудня. Результатом його напруженої роботи стало обрання 12 грудня національного уряду – Директорії, який і проголосив відокремлення Криму від Росії та прийняття конституції – “Кримськотатарських основних законів”. Конституція проголошувала створення Кримської Народної (Демократичної) Республіки. Законодавчим органом мав стати постійний парламент (Меджліс–і–Мебусан), що обирався всім татарським населенням на основі вільних, рівних і прямих виборів при таємному голосуванні. Скасовувалися титули та станові звання; узаконювалася рівноправність чоловіка та жінки (це було нонсенсом в мусульманській країні) [2, с. 54].

До уряду увійшли Ч. Челебієв, голова та директор юстицій; Дж. Сейдамет, директор зовнішніх та військових справ; С. Дж. Хаттов, директор фінансів та

вакуфів; А. Шукрі, директор із справ релігії; І. Озенбашли, директор народної освіти.

Так в Криму сформувалася друга влада, що існувала паралельно з РНП і досить тісно з нею перетиналася, адже члени Курултаю входили до складу Ради. Та на превеликий жаль Кримська Народна Республіка була створена тільки на папері та залишилася в тексті конституції Курултаю, як ще одне свідчення того, що кримські татари все ж таки всіма своїми силами намагалися створити в той важкий час свою державу.

Такий перебіг подій певно ж ніяк не влаштував більшовиків. 16 грудня в Севастополі було створено надзвичайний орган – Військово–революційний комітет на чолі з Ю. Гавеном. Севастополь перейшов до рук більшовиків і став центром їх влади в Криму. Ревкоми заміняють ради та розповсюджуються по території всього півострова [3, с. 94–95].

Це був не найкращий час для населення Криму. 15–17 грудня тут відбувся перший спалах стихійного більшовистського терору. Матроси, вдавшись до самосудів, знищували офіцерів.

Не сиділи без діла й ескадронці. Кримський штаб почав відправляти свої частини в приморські міста, видавав накази про роззброєння більшовицьких загонів, про загальну мобілізацію. Наслідком таких дій стали кровопролитні зіткнення між ескадронцями та робітниками. Таким чином середину грудня 1917 року можна вважати початком громадянської війни в Криму.

Мабуть, кожному відомий вислів, що історія вчить, отож варто відтворити та показати горезвісні сторінки нашої історії, нагадати сучасникам, що наші прадіди вже намагалися вирішити схожі з нашими проблеми. Одного разу вже існував трикутник протистояння – Росія–Україна–Крим і політична боротьба вже призвела до громадянської війни, наслідком якої стали тисячі невинних жертв, ріки крові та невимовного і неосяжного болю. Крим вже входив до складу РРФСР і саме тоді російським радянським урядом почалася проводилася політика русифікації населення півострову, та повне панування етнічних росіян на території завжди багатонаціонального, віротерпимого, скоріше східного, азіатського, а не західного, європейського, швидше татаро–турецького, але не слов'янського півострову не можливе.

Список використаних джерел

1. Боечко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: Історична ретроспектива та сучасний стан. – К., 1994.
2. Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Без победителей. Из истории гражданской войны в Крыму. – Симферополь, 1997.
3. Федун В. Советское строительство в Крыму (март 1917–апрель 1918) // Проблемы истории Крыма. – Симферополь, 1991. – Вып. 2. – С. 94–95.
4. Королёв В.И. Таврическая губерния в революциях 1917 года. (Политические партии и власть). – Симферополь, 1993.
5. Королёв В.И. Черноморская трагедия. (Черноморский флот в политическом водовороте 1917–1918 гг.). – Симферополь, 1994.
6. Зарубин А.Г. К истории Милли–фирка // Проблемы истории Крыма. – Симферополь, 1991. – Вып. 2. – С. 73–76.
7. Губогло М., Червоная С. Крымско–татарское национальное движение в 4 т. – Москва, 1992. – Т. 2.

References

1. Bojchko V., Ganzha O., Zaharchuk B. Kordony Ukrainy: Istorychna retrospektyva ta suchasnyj stan. – K., 1994.
2. Zarubin A.G., Zarubin V.G. Bez pobeditelej. Iz istorii grazhdanskoj vojny v Krymu. – Simferopol', 1997.
3. Fedunov V. Sovetskoe stroitel'stvo v Krymu (mart 1917 –

aprel' 1918) // Problemy istorii Kryma. – Simferopol', 1991. – Vyp. 2. – S. 94–95.

4. Korol'ov V.I. Tavricheskaja gubernija v revolucijah 1917 goda. (Politicheskie partii i vlast'). – Simferopol', 1993.

5. Korol'ov V.I. Chernomorskaja tragedija. (Chernomorskij flot v politicheskom vodovorote 1917–1918 gg.). – Simferopol', 1994.

6. Zarubin A.G. K istorii Milli–firka // Problemy istorii Kryma. – Simferopol', 1991. – Vyp. 2. – S. 73–76.

7. Guboglo M., Chervonnaja S. Krymsko–tatarskoe nacional'noe dvizhenie v 4 t. – Moskva, 1992. – T. 2.

Khivist V. O., candidate of historical sciences Assistant Professor of Dept. of History and Political Science National university of life and environmental sciences of Ukraine (Ukraine), vika_hv@ukr.net

The main political parties and movements in the Crimea in 1917 year

The article describes the most important aspects of political life after the February Revolution in the Crimea and emphasis on the activities of the main parties and movements which were at that time in the peninsula. Now the need is acute again follow the political development in Crimea is extremely important during the Revolution – 1917 to solve problems and create the future. The author tries to closely follow the main stages of political evolution Crimea during the said period; based on a synthesis of documentary material and historical research of modern scholars and imperial display pattern formation, even hostile policy towards the indigenous population of the peninsula. This study is another attempt to rate the existing materials of state authorities Soviet Russia in the Crimea and show the true struggle Crimean Tatars for their independence. It is necessary to remind contemporaries that our ancestors have tried to solve similar to our problem.

Keywords: political party, revolution, autonomy, national struggle, the Crimean Tatars, democracy, power, kurultai, councils.

Хвист В. А., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и политологии, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина), vika_hv@ukr.net

Основные политические партии и движения в Крыму в 1917 году

Раскрыты важнейшие аспекты политической жизни после Февральской революции в Крыму и акцентировано внимание на деятельности основных партий и движений, действовавших в то время на территории полуострова. Сейчас возникла острая необходимость еще раз проследить политическое развитие Крыма в чрезвычайно важный период революции – 1917 год, чтобы решить существующие проблемы и творить будущее. Автор пытается внимательно проследить основные этапы политической эволюции Крыма за указанный период; на основе обобщения документальных материалов и исторических исследований современных исследователей и вывести закономерность формирования имперской даже враждебной политики по отношению к коренному населению полуострова. Это исследование является еще одной попыткой дать оценку, по существующим материалам, деятельности органов государственной власти Советской России на территории Крыма и показать правдиво борьбу крымских татар за свою независимость. Стоит напомнить современникам, что наши прадеды уже пытались решить схожие с нашими проблемы.

Ключевые слова: политическая партия, революция, автономия, национальная борьба, крымские татары, демократия, власть, курултай, советы.

* * *

УДК 94(477)“1917”:378:929

Чуткий А. І.

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії та теорії господарства, ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” (Україна, Київ), andr32_ukr@ukr.net

Вплив революційних подій початку 1917 р. на вищу школу Києва: дослідження змін через долю однієї особистості

Реконструється невідома сторінка біографії визначного вченого–історика М.В. Довнар–Запольського – його відставка з посади директора Київського комерційного інституту. З'ясується роль колег по інституту та вплив зміни політичної ситуації на цю подію. Доводиться, що ця подія мала переломне значення в долі Довнар–Запольського і водночас була наочним проявом пристосування різних осіб до нової політичної ситуації.

Ключові слова: М.В. Довнар–Запольський, Київський комерційний інститут, історія України ХХ ст., українські визвольні змагання 1917–1921 рр.

Актуальність теми обумовлена подвійністю вирішуваного нею завдання. Першим з–поміж них є

подальша реконструкція біографії визначного вченого–історика, етнографа та педагога М.В. Довнар–Запольського 80 років з дня смерті якого виповнилось цього року. Друге завдання, вирішуване опосередковано – з'ясування впливу революційних подій початку 1917 р. на зміни у житті українського суспільства на прикладі вищої школи. Таким чином, у дослідженні вдалось досягти поєднання мікро – та макро–історичного дискурсу, що на сьогодні визнано за найбільш продуктивний напрям історичних досліджень [13, с. 240]. Однак при цьому перевага належить все ж таки мікро–історії, що є одним з панівних і найбільш продуктивних підходів у новітній історичній науці [7, с. 44, 46, 51; 5; 14; 6, с. 119–144]. Важливим є й привернення уваги до впливу Лютневої революції 1917 р., оскільки тривалий період вітчизняна історіографія приділяла їй незаслужено мало уваги, порівняно з політичними подіями осені 1917 р., і при цьому – висвітлювала її досить суб'єктивно, хоча справді революційний характер мали саме події лютого 1917 р.

Відставка М.В. Довнар–Запольського з посади директора Київського комерційного інституту була напряму пов'язана з подіями зумовленими Лютневою революцією 1917 р. у Російській імперії, відображаючи їх на прикладі долі конкретної особистості і при цьому проявила психологію значної групи осіб (викладачів і студентів цього ВНЗ, а також низки посадових осіб). Поряд із цим і самі обставини цієї відставки (що безперечно була знаковою в долі Довнар–Запольського доля якого сама по собі заслуговує на вичерпну реконструкцію) ще й дотепер були обійдені увагою науковців. Враховуючи вище зазначений комплекс факторів було здійснено науково–пошукову роботу задля з'ясування обставин цієї справи.

З наявних на сьогодні публікацій, що реконструювали біографію М.В. Довнар–Запольського, слідувало лише, що навесні 1917 р. він залишив керівництво Київським комерційним інститутом [6, с. 119–144; 10; 11]. Це пояснювалось його конфліктом зі своїм колишнім учнем Є.Д. Сташевським, котрий використав революційну ситуацію та зміну влади у країні задля усунення М.В. Довнар–Запольського [2, с. 132, 140].

Проте робота над історією Київського комерційного інституту змушувала вдатись до детальної реконструкції цієї події. По–перше, Довнар–Запольський був ініціатором заснування Київського комерційного інституту і його першим керівником, що цілковито жив інтересами цього свого дітища. Це усвідомлювалось і оточуючими, включно зі студентами, котрих він також всіляко захищав перед владою. Користувався він і повагою у колег по інституту, більшість з яких саме йому завдячували запрошенням на роботу до нього. Тож відставка М.В. Довнар–Запольського з посади директора інституту за два з половиною місяці до його ювілею (який припадає на 4 червня 1917 р.) виглядала більш ніж дивно. Відповідно дій самого Є.Д. Сташевського тут було замало. Фактично вирішальною була докорінна зміна суспільно–політичної ситуації в країні, а роль Сташевського звелась до використання нових обставин. До 2011 р. мною було виявлено комплекс документів, що більшою мірою висвітлювали конфлікт між Довнар–